

TILAME

Mavzu: Orfoepiya.Talaffuz me'yorlari.

Ohang va uning nutqdagi ahamiyati.

O'qituvchi: Ruzikulova G. F.

Orfoepiya (orto... yun. epos — nutq, talaffuz) —

1) tilshunoslikning adabiy talaffuz me'yorlarini

o'rganuvchi bo'limi;

2) muayyan milliy tilning

talaffuz me'yorlariga mos holda bir xil

talaffuzni ta'min-lovchi qoidalar tizimi va

ularga rioya qilish.

TIIAME

Orfoepik me'yorlar aslida xalq jonli tili faktlari asosida yaratiladi — jonli tildagi turlicha talaffuz ko'rinishlaridan adabiy til an'analariga, taraqqiyot traditsiyalariga mos keladiganlari tanlanadi.. Masalan, o'zbek shevalarida bir so'z turlicha talaffuz qilinadi: *yo'q-jo'q, ko'z-go'z, ota-ata, aka-oka, anor-onar* kabi. Hozirgi zamon davom fe'li qo'shimchasi shevalarda *-yap(ti)*, *-op(ti)*, *-utti*, *-vot(ti)* shakllarida qo'llanadi: *boryapti, boropti, borutti, borvotti* kabi. Adabiy tilda shulardan *yo'q, ko'z, ota, aka, anor boryapti* variantlari adabiy talaffuz me'yori (orfoepik norma) sifatida saralangan.

To'g'ri talaffuz nutq madaniyatining muhim belgilaridan biri sanaladi. Adabiy tilda to'g'ri yozish qanchalik muhim bo'lsa, to'g'ri talaffuz ham shunchalik ahamiyatlidir. Shuning uchun ham o'quvchi va talabalarda to'g'ri talaffuz ko'nikmalarining shakl ixtiyoriy 1 ishiga ta'limning barcha bosqichlarida jiddiy e'tibor beriladi.

TILAME

ORFOEPIYA

Boshqa
tillardan
o'zlashtirilgan
ayrim so'zlar
orfoepiyasi

Unli tovushlar
orfoepiyasi

So'z qismlari
talaffuzi

Undosh
tovushlar
orfoepiyasi

TIIAME

Qisqa talaffuz — urg'usiz bo'g'indagi unlining qisqa va kuchsiz (bilinar- bilinmas) talaffuz etilishi.

Cho'ziq talaffuz — urg'uli bo'g'indagi unlining urg'usiz bo'g'indagi unlidan cho'ziqroq bo'lishi. Bu xususiyat ruscha leksik o'zlashmalarda, ayniqsa, sezilarli bo'ladi.

Ingichka talaffuz — unli tovushlarning sayoz til orqa «k», «g», «ng», til o'rta «y» va bo'g'iz undoshi «h» bilan yondosh bo'lganda old qator fonema tarzida ingichka talaffuz etilishi.

Yo'g'on talaffuz — unli tovushlarning chuqur til orqa «q», «g'», «x» undoshlari ta'sirida orqa qator fonema tarzida yo'g'onlashuvi.

Jarangsizlanish — ayrim jarangli undoshlarning so'z oxirida yoki assimilativ holatlarda jarangsiz undosh tarzida talaffuz etilishi.

Intervokal holat — undosh fonemaning ikki unli orasida qo'llanishi. Bunday pozitsiyada (ko'p bo'g'inli so'zlarda) portlovchi «q» undoshi sirg'aluvi «g» tarzida (*qishloq > qishlog'imiz* kabi), jarangsiz «k» undoshi jarangli «g» tarzida (*telpak > telpagim* kabi) talaffuz qilinadi.

Ohang- bu nutqning ritmik va
melodik tarkibiy qismlarining
birikmasi: melodika, intensivlik,
davomiylilik, nutq tempi va tembr.

**Ohangning asosiy vazifasi - bu
funktsiya nutq oqimini tashkil
qilish va ajratish.**

TIIAME

Ritm (*sur'atlar bilan chambarchas bog'liq*) - ta'kidlangan bo'g'inlarni ko'p yoki kamroq teng vaqt oralig'ida takrorlash. Temp va ritm intonatsiyaning vaqtinchalik (vaqtinchalik) tarkibiy qismidir. Ritmnинг tashkiliy funktsiyasi nafaqat vaqt muttasilini nisbatan teng vaqt segmentlariga bo'lish qobiliyatida namoyon bo'ladi, balki ritmnинг kichik birliklarini (ritmik guruhlarni) kattaroqlariga → sintagmalarga, sintagmalarga → iboralarga, iboralarga aylantira oladi. superfazali iboralar, to'liq iborali iboralar → butun nutq kontekstida.

TIIAME

Shubhasiz, ohang inson his-tuyg'ularining namoyon bo'lishi bilan bog'liq, shuning uchun intonatsiyaning yana bir funktsiyasini hissiy ma'nolar va soyalarni ifoda etish funktsiyasi deb atash mumkin (modallik). "Yiqilish + ko'tarilish" ohangi kontrastni, kamsitishni anglatadi. Har bir ohangdor rasm o'z ma'nosiga ega.

Masalan: Qachon kelding? - Endi (xotirjam, xolis)

Hozir (qiziqaman)

Hozir (suhbatni qo'llab-quvvatlash)

Siz hozir buni qilishingiz kerak. - Endi? (juda hayron)

TIIAME

**Ohang- nutqni jumlalarga ajratish vositasi. Bu,
ayniqsa, bizning davrimizda radio va
televidenie rivojlanishi tufayli juda katta
ahamiyatga ega bo'lgan o'qish jarayonida juda
muhimdir. Yozuv va intonatsiya bilan tinish
belgilarining o'zaro bog'liqligi muhimdir.**

TIIAME

- Xulosa

- Yuqorida aytilganlardan kelib chiqqan holda, intonatsiya insonning nutq faoliyati umumiyligi nuqtai nazaridan ancha murakkab, ko'p qirrali va o'ta muhim hodisadir. Umuman og'zaki nutqni, shu jumladan o'qishni ham tashkil etadigan intonatsiya. Intonatsiya yordamida jumlalarda savol, motivatsiya, so'rov, xabarning ma'nosi beriladi ... Intonatsiya matnnning hissiy va semantik soyalarini, muallifning holatini, kayfiyatini (qayg'u, xavotir, quvonch), tasvirlangan (istehzo, hurmat, mag'rurlik, muloyimlik) ifodalashga imkon beradi. va hokazo.).

Tekshirish savollari:

TIIAME

Orfoepiya nima?

Orfoepiyaning adabiy tildagi ahamiyati?

Unli tovushlar orfoepiyasi haqida nimalarni bilasiz?

Unlilar qanday pozitsiyada ingichka talaffuz qilinadi?

**Unlilar qanday undoshlar ta'sirida yo'g'on talaffuz. etiladi?
Ohang nima?**

TILAME

**E'TIBORINGIZ
UCHUN
RAHMAT!**